

HERMANN VON HELMHOLTZ.

DOOR

Dr. E. VAN DER VEN.

„*Ueber bleibende Bewegungen und scheinbare Substanzen*”, zoo luidde volgens het schema der voordrachten, die in de onlangs te Weenen gehouden samenkomst van Duitsche natuuronderzoekers zouden worden gehooft gebracht, de titel der verhandeling, waarin, zoo hooften men, de grijze nestor dier onderzoekers het resultaat van *zijn* denken over arbeidsvermogen en stof zou neerleggen. Wat al verwachtingen had het optreden van dien man met zoodanig een onderwerp opgewekt!

HELMHOLTZ toch was niet een van die redenaars, die door zachten drang er toe gebracht worden in een bijeenkomst een onderwerp in te leiden; leende hij zich daartoe, dan kon men zeker zijn, dat hij omtrent het door hem zelf gekozen onderwerp iets nieuws had te zeggen. Terwijl nu onder de theoretische natuurkundigen van den laatsten tijd een strooming was ontstaan om het begrip „stof” door het begrip „energie” te vervangen, kon het niet anders of de titel alleen reeds der in 't vooruitzicht gestelde verhandeling moest de verwachting wekken, dat een zelfstandig oordeel over den stand van dit vraagstuk zou worden gehoord uit den mond van hem, die meest bevoegd was een oordeel daaromtrent uit te spreken.

Maar dat heeft zoo niet moeten zijn. Toen, reeds eenige maanden voor de bijeenkomst zou worden gehouden, eene herhaaldé attaque hem aankondigde, dat de eindpaal van zijn leven niet ver meer af kon zijn, trok hij zijne toezegging terug. Zijn voorgevoel had hem niet bedrogen; reeds eer men bijeenkwam was die eindpaal door hem bereikt.

In HERMANN VON HELMHOLTZ verliest de wetenschap een man, die

gedurende veel meer dan de gemiddelde lengte van een menschenleven haar nieuwe banen brak, hetzij hij de verschijnselen liet getuigen van van wat zijn geestesoog had gezien, hetzij hij het wezen der dingen afleidde uit wat zijn oogen gezien, zijne ooren gehoord hadden. Wat zullen er onder de levenden weinigen meer zijn, die een natuurbeschouwing hebben gekend, waarin niet het »behoud van arbeidsvermogen" een vast punt van uitgang vormde; en daartegenover weder hoe weinigen, die niet zelf, als uit zijne hand, stuk voor stuk alles hebben ontvangen, wat zij bepaalds weten omtrent de wijze, waarop de verschillende aandoeningen van het gehoororgaan tot ons bewustzijn komen, waarop de stemorganen aan onze gedachten in gearticuleerde klanken uiting geven. In *Die Lehre der Tonempfindungen* alleen reeds heeft, mijns inziens, HELMHOLTZ een monument nagelaten, dat, zoolang wetenschap en kunst zullen worden beoefend, getuigen zal van 's mans veelzijdige ontwikkeling op beiderlei gebied. Zoozeer, dat voor menigeen, die op eerstgenoemd gebied voldoende ontwikkeld is, om met volle teugen te genieten van zijne natuurkundige en wiskundige beschouwingen, zijn boek een gesloten boek wordt, waar het handelt over de toepassingen dier beschouwingen op de muziek.

Merkwaardig is de gang, dien de wetenschappelijke arbeid van HELMHOLTZ heeft genomen. Oorspronkelijk bestemd om geneeskundige te worden, trok bij de daartoe noodige studiën die der physiologie, toen nog in hare kindschheid, hem boven alles aan. Toch was het in die richting arbeidende en terwijl van een bepaald zich toeleggen op hetgeen men destijds onder »natuurkunde" in engeren zin verstond geen sprake was, dat HELMHOLTZ kwam tot de ontdekking van de wet, waaraan die natuurkunde in elk harer onderdeelen hare ontwikkeling in deze eeuw grootendeels dankt. In de plaats van het perpetuum mobile, waaruit, naar STAHL, de physiologen van dien tijd elk levensproces verklaarden (?), stelde hij het behoud van arbeidsvermogen, waarvan hij in eenige bepaalde gevallen het werkelijk bestaan proefondervindelijk aantoonde. Zoodoende schreef hij zijne beroemde verhandeling *Ueber die Erhaltung der Kraft* op zes-en-twintigjarigen leeftijd en terwijl hij nog was wat wij Nederlanders zoo eigenaardig »officier van gezondheid" noemen.

Het is niet aan één mensch gegeven alles wat HELMHOLTZ heeft gedacht en geschreven te refereeren, laat staan daarover een oordeel uit te spreken; ook in het tegengestelde geval zou het daarvoor zeker hier de plaats niet zijn.

Wie belang stelt in de uiterlijke levensomstandigheden van den

grooten man kunnen wij mededeelen, dat hij op den 30sten Augustus 1821 te Potsdam werd geboren, waar zijn vader leeraar was aan het gymnasium. Aan de militaire geneeskundige school te Berlijn tot arts opgeleid, diende hij als zoodanig eenige jaren in een huzaren-regiment en promoveerde in 1842 als docter in de medicijnen. Van zijne militaire verbindtenis ontslagen, werd hij in 1849 hoogleeraar in de physiologie te Königsberg en vertrok van daar in 1855 als zoodanig naar Heidelberg. In 1871 werd hij, als opvolger van MAGNUS, benoemd tot hoogleeraar in de natuurkunde te Berlijn en later tot voorzitter van het »physikalisch-technische Reichsanstalt» wat hij tot zijn dood — 3 Sept. 1894 — bleef.

In de *Neue Freie Presse* geeft Dr. EMIL SCHIFF, een zijner leerlingen, van HELMHOLTZ deze persoons-beschrijving.

»Onder een hoog, breed en fraai gewelfd voorhoofd, van waar het niet meer zeer dikke, grijze haar naar achteren was gestreken, zagen een paar groote, heldere, tot het einde zijns levens meest ongewapende oogen, met een ernstige, recht vooruitziende, vaste blik; ware oogen van een waarnemer, die in sommige omstandigheden uren lang de blik op hetzelfde voorwerp moet gevestigd houden. Een korte knevel, met afhangende punten, bedekte den schoon gevormden mond, terwijl overigens zijn gelaat volkomen zonder baard was en men daardoor het spel zijner gebaren volkomen kon waarnemen. Zelden vertoonde zich een lach op zijn gelaat, meest stond het ernstig; niet de deftige, professorale, bestudeerde ernst, maar de ernst van een denker, die geheel van zijn onderwerp is vervuld.»

Aan eereblijken en openlijke erkenenis van zijne wetenschappelijke waarde, heeft het HELMHOLTZ niet ontbroken; hij was lid of correspondent van de meeste wetenschappelijke lichamen in Europa. Keizer WILHELM I verhief hem tot den erfelijken adelstand, Keizer WILHELM II schonk hem, op zijn 70sten jaardag, den titel van Excellentie en benoemde hem tot geheimraad in werkelijken dienst. En wat voor de *algemeene* erkenenis van zijne verdiensten meest spreekt, de president der Fransche republiek schonk hem het Officierskruis van 't Legioen van Eer, een huldeblijk dat nog nooit een Duitsch geleerde en sedert 1870 geen Pruis ten deel viel.